ਦੀਨ-ਏ-ਇਸਲਾਮ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਮੇਂ

(ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਇਸਲਾਮੀ ਤਬਲੀਗ਼) ਪ੍ਰਚਾਰ

ਲੇਖਕ:
ਆਬਾ-ਏ-ਫ਼ੈਜ਼ ਨਿਆਜ਼ੀ

ਐਡੀਟਰ:
ਐਮ. ਐਮ. ਮਜੀਦ ਕੁਰੈਸ਼ੀ
ਐਮ.ਏ., ਐਮ.ਫਿਲ. (ਉਰਦੂ)

Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library

Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library has been created with the approval and personal blessings of Sri Satguru Uday Singh Ji. You can easily access the wealth of teaching, learning and research materials on Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library online, which until now have only been available to a handful of scholars and researchers.

This new Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library allows school children, students, researchers and armchair scholars anywhere in the world at any time to study and learn from the original documents.

As well as opening access to our historical pieces of world heritage, digitisation ensures the long-term protection and conservation of these fragile treasures. This is a significant milestone in the development of the Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-Library, but it is just a first step on a long road.

Please join with us in this remarkable transformation of the Library. You can share your books, magazines, pamphlets, photos, music, videos etc. This will ensure they are preserved for generations to come. Each item will be fully acknowledged.

To continue this work, we need your help

Your generous contribution and help will ensure that an ever-growing number of the Library's collections are conserved and digitised, and are made available to students, scholars, and readers the world over. The Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-Library collection is growing day by day and some rare and priceless books/magazines/manuscripts and other items have already been digitised.

We would like to thank all the contributors who have kindly provided items from their collections. This is appreciated by us now and many readers in the future.

Contact Details

For further information - please contact

Email: NamdhariElibrary@gmail.com

kirpal singh chana

ਬਿੱਸਮਿੱਲ੍ਹਾ ਹਿਰ-ਰਹਿਮਾਨ ਨਿਰ.. ਰਹੀਮ
'ਨਾਉਂ ਖੁਦਾਈ ਅੱਲਾਹ ਕਹਿਆ'
(ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਗ ਆਸਾ ਮਹੱਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੪੭੦)

ਦੀਨ-ਏ-ਇਸਲਾਮ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਮੇਂ

(ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਇਸਲਾਮੀ ਤਬਲੀਗ਼) ਪੂਰਾ

~~ਤਰਜਮਾ~~ ਲੇਖਕ:
ਅਬਾ-ਏ-ਏਂਲਾ ਗਿਆਨੀ

~~ਤਰਜਮਾ~~ ਐਡੀਟਰ:
ਐਸ. ਐਸ. ਜਗੀਰ ਕੁਰੈਸ਼ੀ
ਐਮ.ਏ., ਐਮ.ਫਿਲ. (ਦਿੱਲੀ)

ਨਾਸ਼ਿਰ (ਪਬਲਿਸ਼ਰ)
ਕੁਤੁਬਖ਼ਾਨਾ ਅੰਜੁਮਨ ਤਰੱਕੀ ਉਰਦੂ
ਉਰਦੂ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਜਾਮਾ ਮਸਜਿਦ, ਦਿੱਲੀ - ੧੧੦ ੦੦੬

. ਦੋ ਦੀਨਾਨ — ਮੁੱਤਸਿਲ 2. ਮੁਫੱਸਿਲ Oneness of God.
1. ਕਲਮਾ ਤਈਅਬ. 2. ਕਲਮਾ ਸ਼ਹਾਦਤ. 3. ਕਲਮਾ ਤਮਜੀਦ, 4. ਕਲਮਾ ਤੌਹੀਦ
5. ਕਲਮਾ ਇਸਤਗਫ਼ਾਰ (ਤੌਬਾ). 6. ਰੱਦੇ-ਕੁਫ਼ਰ (ਕਲਮਾ)

~~ਪੁਸਤਕ~~ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਨਾਂ	————	'ਦੀਨ-ਏ-ਇਸਲਾਮ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਮੇਂ
ਲੇਖਕ ~~ਸੰਪਾਦਕ~~ ~~[illegible] ([illegible])~~	————	ਅਬਾ-ਦੁ-ਉੱਲਾ ਗਿਆਨੀ
ਛਾਪਣ ਦਾ ਸੰਨ	————	1966 ਈਸਵੀ
ਪ੍ਰੈੱਸ	————	ਗਿਆਨ ਆਰਟ ਪ੍ਰੈੱਸ ਪਹਾੜਗੰਜ, ਦਿੱਲੀ
ਤਾਦਾਦ ਕਿਤਾਬੀ	————	2000
ਕੀਮਤ	————	?
ਛਾਪਕ	————	ਸ੍ਰੀਮਤੀ [illegible] ਦੇ [illegible] - [illegible] ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਘਰ, [illegible] (ਦਿੱਲੀ) - 110006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ।

DIN-E-ISLAM GURU NANAK JI KI NAZAR MEIN

WRITTEN BY IBAADULLAH GIANI

EDITED BY S.M. SHARIF QURESHI M.A. M.LIT.

ਇੰਤਸਾਬ ਨਿਸਬਤ

ਜਿਨਕਾ

ਪਾਕ ਸਦਾਕਤ ਸਮਾਜ ਔਰ ਇਨਸਾਫ਼ ਪਸੰਦ ਲੋਗੋਂ ਕੇ ਨਾਮ
ਜੋ ਇਸ ਕਿਸੇ ਤਰਫ਼ਦਾਰੀ ਕੇ
ਮੁਸਤਕਿਲ ਮਜ਼ਾਹਬ ਕਾ ਗੈਰ-ਜਾਨਿਬਦਾਰਾਨਾ ਤੌਰ ਸੇ
ਮੁਤਾਲਿਆ ਕਰਨੇ ਕਾ
ਸ਼ੌਕ ਰਖਤੇ ਹੈਂ।

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗਤ ਸਤਸੰਗੀਨ

ਤਤਕਰਾ

ਸਿੱਖਿਆ - ਉੱਚਾ ਰਹਨੁਮਾ - ਕਰੀਮ

ਤਾਅਰੁਫ਼ (ਜਾਣ-ਪਛਾਣ)

ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ 1469 ਈ. ਵਿਚ [illegible] ਨਨਕਾਣਾ ਦੇ ਕਰੀਬ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬੁੱਤ-ਪਰਸਤ (ਹਿੰਦੂ) ਸਨ। ਪਰੰਤੂ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਇਹ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਤਰਬੀਅਤ (ਪਰਵਰਿਸ਼) ਅਧੀਨ ਰਹੇ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਇਸਲਾਮ ਤੇ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਰੀਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਬੂਲ ਕੀਤੀ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ, (ਇਕ ਮੌਲਵੀ) ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਰਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਅਰਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ੁਬਾਨਾਂ (ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ)

[illegible] ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਹੋ ਗਏ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਰੂਹਾਨੀ ਦੀਨ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਆ ਵੱਲ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਝੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦਾ ਗਹਿਰਾ ਮੁਤਾਲਿਆ (ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ) ਕੀਤਾ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਤੌਹੀਦ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਧਰਮ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਪਾਕ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਸਾਧਾਂ-ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡੂੰਘੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰੂਹਾਨੀਅਤ, ਆਤਿਕ ਤੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਰੌਸ਼ਨ ਮਸਲਾ-ਮਸਾਇਲਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੱਕਾ, ਮਦੀਨਾ ਤੇ ਇਰਾਕ ਦੇ ਲੰਮੇ ਸਫ਼ਰ ਵੀ ਕੀਤੇ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਰਿਆਈ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਕ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਸਾਇਆ। ਉਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝੀ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ-ਅਕੀਦਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ (ਏਸੇ ਹੀ 'ਸਿੱਖ' ਮਜ਼ਹਬ ਚਲਾਇਆ)) ~~ਇਕ~~ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੁੱਤਪਰਸਤ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕ ਹੀ ਸਨ।

ਸਾਂਝੇ ਪੰਜਾਬ ਦੌਰਾਨ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ [illegible]
ਵਿਚ ਦਰਜਨਤਿਆਂ [illegible] ਇਸਲਾਹ [illegible] ਵੀ ਕੀਤਾ।
ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ (ਅੰਦਰਲੇ) ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੀ
ਸ਼ਾਮਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ, ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੇ, [illegible] ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ
ਦੇ ਸਮੂਹ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਏਨੇ ਤਰੀਕੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ [illegible]
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਮੰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਰਥਨ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। [illegible]
[illegible] ਤਾਂ (ਵੀ) ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ [illegible]
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਦੇ ਉਲਟ [illegible] ਦੀ ਇਕ [illegible]
ਦਾ ਸਰੀਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ
ਤੇ ਉਸੇ ਦੀ [illegible] ਦਾ [illegible]
[illegible] ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸਲਾਮੀ [illegible] ਦੇ
ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਅਤੇ ਪੌਰਾਣਿਕ [illegible] ਦੀ ਇਕ-ਤੀਰ ਦੇ [illegible]
ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰਫ਼ [illegible] ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ [illegible] ਦੇ [illegible] ਦਾ
[illegible] ਦਰਿਆਫ਼ਤਿਆਂ। [illegible] ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਕਾਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ [illegible]
[illegible], ਇਸਲਾਮ-[illegible], ਪਵਿੱਤਰ [illegible] ਬਾਬਾ, ਪੌਰਾਣਿਕ
ਦੇ [illegible] ਸਾਹਿਬ ਹਿੰਦੂ, [illegible] ਸਰੀਰ ਦੇ [illegible] ਸਾਹਿਬ ਕਰਦੇ [illegible]
[illegible] ਸਮਕਾਲੀ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।
[illegible] ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸਮਕਾਲੀ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ [illegible] ਸਰਦਾਰੀਆਂ
ਤੇ ਇਸਲਾਮ [illegible] ਬਾਬਤ [illegible] ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ
[illegible] ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ [illegible] ਨੂੰ [illegible] ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ [illegible]
(ਨੋਟ [illegible]) ਹੈ ਕਿ [illegible] ਹੈ ਕਿ [illegible] ਅਤੇ [illegible]
[illegible] ਪਰਮ [illegible], ਤੇ [illegible]
[illegible] ਹੋਏ।

[illegible] ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ [illegible] ਇਸਲਾਮ ਦੀ
[illegible] ਕਰੀ [illegible] ਤੇ [illegible]
ਇਸਲਾਮੀ ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਦੇ [illegible]
[illegible] ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, [illegible] ਦੇ [illegible] ਹਨ। [illegible]
[illegible] ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ [illegible] ਇਕ-[illegible], [illegible]
[illegible] ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ [illegible] ਤੇ [illegible] ਦੇ
[illegible]— ਦਾ [illegible] ਨੂੰ [illegible] ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ [illegible]
ਦਾ [illegible] ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ [illegible]
ਵਿਚ ਕਰੀ [illegible] ਦੀਆਂ [illegible] ਦਾ [illegible]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਾਧ (ਸੰਤ) ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਤੇ ਉਪਾਸਕ ਸੀ। ਕਈ ਸੰਤਿਆਂ ਦੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਇਹ [illegible] ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਇਹ ਨਾਂ - ਕੂਕਾ (ਜਿਸ ਤੋਂ ਕੂਕ ਲਿਆ ਹੀ ਹੈ) ਤੇ ਨਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ (ਕਿ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਥਮ ਇਕ ਹੀ ਹੈ) ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ [illegible] ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ, ਹੋਰਨਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਆਧਾਰਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਕੂਕੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ [illegible] ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ [illegible] ਹੀ ਇਹ ਨਾਮਧਾਰੀ [illegible] ਦੇ ਰੂਪ [illegible] ਪ੍ਰਗਟ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਪਰ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੈਨਾਪਤੀਆਂ [illegible] ਪਿੰਡਾਂ ਤਕ ਹੀ ਰਹੀਆਂ। ਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਚਾਰ (ਤਬਲੀਗ) ਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਦੀ ਕਦਰ ਹੀ ਗਿਣਾਂ ਹੈ, ਇਕੱਠਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਗੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ [illegible] ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਧਰਮ ਜਿਗਿਆਸੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਰ ਹਨ। ਇਕ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਇਮ [illegible] ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਇੱਕੋ [illegible] (oneness) ਹੈ —

ਇਕ ਉਹ ਸਾਧਾਰਨ ਜਨ ਤੌਹੀਦ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਸੇ
ਫਿਰ ਵੇ ਇਕ ਸਾਰੇ - ਕਾਮਿਲ (complete person) ਦੇ ਸਜਾਵਟਿਆਂ ਖ਼ਾਬ ਸੇ।

ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੈਨਿਕਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਰਾਜ ਸੀ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਮੋਰਚਿਆਂ, ਕੈਦੀਆਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨਾ ਦੀ ਤਰਫ [illegible] ਮਹਾਂਸਿੰਘਾਂ ਮੌਜਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋ ਗਏ ਸੀ ਤੇ [illegible] ਦੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਕ ਧਰਮਾਤਮਾ (ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰਕ) ਪਏ ਹੋ ਗਈ ਤੇ, ਕੂਕਿਆਂ - ਤਕਲੀਫਾਂ ਸਹੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ

ਜਾਹਿਰ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਜਿਹਾ ਤੌਹੀਦ (ਰੱਬ ਦੀ ਇਕ ਤਾਕਤ) ਦਾ, ਇਨਸਾਨ ਕਾਮਿਲ ਦਾ ਰੋਲ ਨਿਭਾਉਣਾ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਾਮਿਲ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਤਾਰੀਖ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਜਿੰਦਾਂ ਵਾਰੇ ਸਾਥੇ ਸਾਖੀਆਂ ([illegible] ਮੁਸਲੀ, [illegible]) ਹੋਰ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ [illegible] ਵਿਚ ਹੋਈ ਜਿਹਾ ਕਬੂਲ ਕਰਦ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਵਕਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲੰਬੀ ਤਾਲੀਮ ਵਿਚ ਤੌਹੀਦ-ਨਜ਼ਰੀਆ (ਇਨਸਾਨ ਕਾਮਿਲ [illegible]) ਦਾ ਸਾਰਾ [illegible] ਸਾਫ਼ ਹੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ [illegible] ਉਹੀ ਸਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ [illegible] ਵਾਲੀ ਤੇ [illegible] ਜੀਵਨ ਸਿੱਖਿਆਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ [illegible] ਸਮਝਾ ਦਿਆਂ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਗੱਦੀਨਸ਼ੀਂ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਪੈਗਾਮ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਫੈਲਾਣ
ਵਿਚ ਬੜੀ ਮਦਦ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਤਰਜੀਹਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀਆਂ
ਕਈਆਂ, ਮਾਂਝੀਦਾਰ, ਮਸੰਦਾਂ (ਗੱਦੀ-ਨਸ਼ੀਨ) ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ।
[illegible], ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚੌਥੀ ਸਿਲਸਿਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਉਤੇ
[illegible] ਜਹਾਂਗੀਰ ਜਾਂ ਸਾਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਦੌਰ ਦੌਰਾਨ
ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਦੋ-ਦੁਸ਼ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਾਂਆਂ ਦਾ ਅਸਰ ਵਧਦਾ
ਰਹਦਾ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਤਰਫ ਮਾਨਤਾ ਕਰ ਲਿਆ।

[illegible] ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਸਮਝੇ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅਕੀਦੇ, ਤਾਰੀਖੀ ਤੇ
ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸ਼ਕਲ ਅਤੇ ਰਸੂਖ਼ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਬਾਅਦ
ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। [illegible]
[illegible] ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ [illegible]
[illegible] ਨੇ [illegible] ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ
ਸਿਖਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੋਤ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ
ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਾਂ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਸਾਦਗੀ ਤੇ [illegible] ਦੇ ਨਾਤੇ ਆਧਾਰ
ਉਤੇ ਸੰਤ-ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕਲਾਮ ਨੂੰ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ [illegible] ਦਰਜ ਕੀਤਾ। [illegible] ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ
ਨਾਲ ਇਹ ਕਲਾਮ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਇਕ ਰੂਪ ਹੈ ਇਕਤੀ ਕੀ ਹੈ। [illegible]
ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੌਮ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ (ਧਰਮ-ਪ੍ਰਚਾਰ) ਦੀ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ
ਹਕੀਕਤ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਸਲੀ ਅਕੀਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹੋਰ ਵੱਖ ਅੱਗਲ
ਪੈ ਗਈ। ਇਸ [illegible] ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ
ਤੇ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਫ਼ਿਰਕਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚ
ਇਕ ਹੀ ਰਵਿਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। [illegible] ਦੇਖਿਆ ਇਸ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਤਰਜੀਹਾਤ
ਮੁਤਾਬਕ [illegible] ਸਮਾਜ ਦੇ ਹੀ ਇਕ ਆਮ ਤੌਰ ਦੀ ਰਵਾਂ ਹੀ ਕਰਮ ਕਿਹਾ
ਗਿਆ ਤੇ [illegible] ਇਕ ਸਮਾਜੀ ਸਰਗਰਮੀ ਵਿਚ ਤਰਜੀਹਾਤ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਵਕਤ
ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਕ ਤਹਿਜ਼ੀਬ,
ਰਸਮ-ਰਿਵਾਜ, ਨਵੀਂ-ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਅਤੇ
ਸਮਾਜੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦਾ ਇਕੱਠ ਸਿਆਸਤਦਾਨਿਸ਼ ਦਾ ਰਹਿ ਸਕਿਆ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉੱਚੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ (ਵਰਨ-ਆਸ਼ਰਮ, ਛੂਤ-ਛਾਤ ਆਦਿ) ਤੇ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹਿੰਦੂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਂ-ਝੀਆਂ ਤੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਕਿਹਾ ਹੈ,

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ, ਸਾਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਦੋਲਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਸਰਕਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ), ਸੰਘਰਸ਼ ਸਮੇਂ ਜਿਹੜੇ ਆਦਿ (ਸਰਕਾਰ) ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ-ਸੰਗਤ- ਪਰਮਾਰਥ-ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਸਿੱਖ-ਸਟੇਟ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਤੇ ਰਾਜਸੀ, ਸਮਾਜ ਦੇ ਇਨਸਾਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਿਆਸੀ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੇ ਨਾਂ ਕਾਇਮ ਕਿਤਾ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਆਸੀ ਸ਼ੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਸੀਨਤੀ ਤੇ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ~~ਇਸ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼~~ ਪ੍ਰਾਪਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਿਤਾਬ 'ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ (ਵੈਦਿਕ ਧਰਮ) ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਚ'— ਆਨੰਦ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼ 2739, ਕਿਨਾਰੀਆਂ ਗਲੀ, ਸੀ.ਬੀ. ਰੋਡ ਦਿੱਲੀ-6 ਤੋਂ 1991 ਈ. ਵਿਚ ਸਿਆਸੀ ਜੀ ਦੀ ~~ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ~~ ਸਾਰਾ ਨੂੰ ਇਕਤਰ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ~~ਪ੍ਰਾਪਤ~~ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ~~ਸਾਰਾ~~ ਸਾਰਨ ਸੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ ਗੈਰ-ਤਰਕ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਵਰਨ-ਆਸ਼ਰਮ, ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ, ਤੀਰਥਾਂ-ਤਰੀ ~~ਸਾਰੀ~~ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਪੂਜਾ-ਪਾਠ, ~~ਦੇਵ ਤੇ ਪੂਜਾ~~ ਜੈਸ, ਦੇਵੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਸਾਂ ~~ਜੀ ਦੇ ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਪੂਜਾ~~ ਦੀ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਪੂਜਾ, ਦੇ ~~ਸਾਰੇ~~ / ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਵਰਤ, ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ, ਜਨੇਊ ~~ਸਿਧਾਂਤ~~ ਦੇਵਤਾ, ਤਿਲਕ ਲਗਾਉਣਾ, ਸਰੇਸ਼ਟ ਪਹਿਨਣਾ, ਵਰਨ-ਆਸ਼ਰਮ (ਜਾਤ-ਪਾਤ ਪ੍ਰਬੰਧ), ਅਵਤਾਰ ~~ਵਾਦ ਦੀਆਂ~~ ਤੇ ਸਾਥੀ ਰਸਮਾਂ (ਸ਼ਰਾਧ ਆਦਿ) ਅਤੇ ਮੂਰਤੀ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਪਰਤ ਸਾਰੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤਰਕ ਆਧਾਰਿਤ ~~ਸ਼~~ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ (ਇਕ ਰੱਬ ਦੀ ਪੂਜਾ) ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਤੇ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ~~ਸਾਰ~~ ਸਿਆਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਦੇਸ਼ ~~ਦੀ ਆਧਾਰਿਤ~~ (ਇਕ ਦਿਲਚਸਪ ਆਧਾਰਿਤ) ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ~~ਹੈ~~ ਹੈ ਸੁਆਮੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਭਾਰਤ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰ ~~ਜੀ~~ ਮੌਜੀ ਮੂਰਤੀ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ~~ਸਾਰੇ~~ ~~ਸਾਰ~~ ਦਰਸ਼ਨ ਸਾਰਤਾਂ ਆਦਿ ਸੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਬਦੌਲਤ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਬੇਹਤਰੀ ਮੁਮਕਿਨ ਹੋ ਗਈ ਜਾਪਦੀ, "ਹਿੰਦੂ-ਧਰਮ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ' ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਸਵਾਗਤ ਕੀ ਕਰੀ ਹੈ,

~~ਸਾਰਨੀ ਕਿਤਾਬ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਦੇ~~

~~ਦੇਵੇ ਸਰਨ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ~~

ਪ ਅਗਸਤ, 1993.

ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕ

ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ,

ਦਿੱਲੀ

ਮੁੱਢਲੇ - ਹਾਲ

ਅੱਜ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਜ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਸੂ ਵਦੀ ਸੰਮਤ 1526 (ਮੁਤਾਬਿਕ 1469 ਈਸਵੀ) ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਕ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ [illegible] ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਮਹਿਤਾ ਕਲਿਆਣ ਚੰਦ ਉਰਫ਼ ਕਾਲੂ ਜੀ ~~[illegible]~~ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ। ਖਾਨਦਾਨ [illegible] ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਮਹਿਤਾ ਚੋਖੀ[1] ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਤਿਥੀ ਤੇ ਜਨਮ-ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬਹੁਤ ਮਤਭੇਦ ਹੈ। ~~[illegible]~~ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੈਸਾਖ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ [illegible] ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ [illegible] ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ [illegible] ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ।[2]

---

1. ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ — 1871 ਈ. ਵਾਲੀ (ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ 55, 62, 62)
2. ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ (ਪੰਨਾ 4), ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ [illegible], ਗੁਰ [illegible] (ਪੰਨਾ 8), [illegible] (ਪੰਨਾ 9), [illegible] (ਪੰਨਾ 11), [illegible] (ਪੰਨਾ 4), [illegible] ਗੁਰੂ [illegible] (ਪੰਨਾ 81), [illegible] (ਪੰਨਾ 4), ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ [illegible] (ਪੰਨਾ 14), [illegible] (ਪੰਨਾ 5), [illegible] (ਪੰਨਾ 31), [illegible] (ਪੰਨਾ 4), ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਥਿਆ (ਪੰਨਾ 4), [illegible] ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ (ਪੰਨਾ 8), ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ [illegible] (ਪੰਨਾ 46), ~~[illegible]~~ [illegible] (ਪੰਨਾ 11), ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ [illegible] (ਪੰਨਾ 6), ਗੁਰੂ [illegible] (ਪੰਨਾ 20), [illegible] ਇਤਿਹਾਸ [illegible] (ਪੰਨਾ 4), [illegible] (ਪੰਨਾ 180), [illegible] ਇਤਿਹਾਸ [illegible] (ਪੰਨਾ 17)

ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਮੁਤਾਬਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ~~ਦੀ ਜਨਮ~~ ਦਾ ਜਨਮ ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਦਿਨ ਹੋਇਆ ਸੀ।[1] ਕਈਆਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ [illegible] ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੇ ਦਿਨ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਹਾੜਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਤੇ ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਹੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ।[2] ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ (ਜਨਮਸਾਖੀ) ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ [illegible] ਮਨਾਇਆ ਸੀ।[3] ਇਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ [illegible] ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ-ਤਿਥੀ ਬਾਰੇ [illegible] ਮਿਲਦਾ ਇਹ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ [illegible] ਸੰਮਤ 1526 ਬਿਕਰਮੀ (ਮੁਤਾਬਿਕ 1469 ਈਸਵੀ) ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ।[4] ਕਈਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਮਿਤੀ ਸੰਮਤ 1525 ਬਿਕਰਮੀ (ਮੁਤਾਬਿਕ 1468 ਈਸਵੀ) ਲਿਖਿਆ ਹੈ।[5] ਇਕ [illegible] ਨੇ [illegible], ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ 1520 ਬਿਕਰਮੀ (ਮੁਤਾਬਿਕ 1463 ਈ.) ਵਿਚ [illegible] ਦੇ [illegible] ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਨਮ [illegible] ਵਿਦਵਾਨ ਦੀ ਮੰਜੂਰ ਹਨ।[6] [illegible] ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ [illegible] ਕੀਤਾ ਹੈ।[7] ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ 1536 ਬਿਕਰਮੀ (ਮੁਤਾਬਿਕ 1479 ਈਸਵੀ)

---

1. ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ (ਪੰਨਾ 1), ਮੈਕਾਲਿਫ਼, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ [illegible] (ਪੰਨਾ 9), [illegible] (ਪੰਨਾ 72), [illegible] ਜਨਮਸਾਖੀ [illegible] (ਪੰਨਾ 41), [illegible] (ਪੰਨਾ 63) [illegible] (ਪੰਨਾ 461), [illegible] (ਪੰਨਾ 5), [illegible] (ਪੰਨਾ 7) ਗੁਰੂ [illegible] (ਪੰਨਾ 20), [illegible] (ਪੰਨਾ 3), [illegible] ਇਤਿਹਾਸ [illegible] (ਪੰਨਾ 6), ਨਾਨਕ [illegible] (ਪੰਨਾ 43), [illegible] (ਪੰਨਾ 9), [illegible] (ਪੰਨਾ 11), [illegible] ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ (ਪੰਨਾ 4), ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ [illegible] ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ [illegible] (ਪੰਨਾ 6), (ਪੰਨਾ 126), [illegible] (ਪੰਨਾ 519), ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ [illegible] (ਪੰਨਾ 44) [illegible] (ਪੰਨਾ 43), [illegible] ਇਤਿਹਾਸ [illegible] (ਪੰਨਾ 15), [illegible] ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ (ਪੰਨਾ 45), [illegible] ਗੁਰੂ [illegible] (ਪੰਨਾ 12).
[illegible] ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ (ਪੰਨਾ 12).
2. ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ [illegible] (ਪੰਨਾ 382)
3. [illegible] (ਦੋ [illegible] 1952)
4. ਪੰਜਾਬ ਦਾ [illegible] ਇਤਿਹਾਸ (ਪੰਨਾ 107)
5. [illegible], (ਅਕਤੂਬਰ 1969)
6. '[illegible] ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ' (ਪੰਨਾ 254)
7. [illegible], ਸਿੱਖ ਪਤ੍ਰਿਕਾ (ਪੰਨਾ 183).

ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰੁੱਤਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਤੇ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਪੱਕਾ ਠੋਸ ਫ਼ੈਸਲਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਥਾ ਤਾਰੀਖ ਬਾਰੇ [illegible] ਪਰ ਇਹ ਗਿਣਤੀ-ਮਿਣਤੀ ਦੇ ਰਾਹ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ-ਤਿੱਥੀ ਵੈਸਾਖ 1525 ਬਿਕ੍ਰਮੀ (ਮੁਤਾਬਿਕ 1468 ਈ.) ਇਤਿਹਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਠੀਕ ਹੈ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਰਾਇ-ਭੋਇ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਜੋਤੀ-ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ 1595 (ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੰਨ 1538 ਈ.) ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ।1.

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਸਰਬਪੱਖ ਵਿਚ ਇਹ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਨਾਨਕ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਭੈਣ ਨਾਨਕੀ ਵੀ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।2.

ਇਕ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ [illegible] ਨੇ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ [illegible] ਨਾਨਕ ਨਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ :-
1. ਮਹਾਨ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਤਤਕਰਾ (ਸਫ਼ਾ 71)
2. ਤਵਾਰੀਖ਼ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਉਰਦੂ (ਸਫ਼ਾ 29),
ਮੁਖ਼ਤਸਿਰ ਤਵਾਰੀਖ਼ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਉਰਦੂ (ਸਫ਼ਾ 78)
ਗੁਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (ਸਫ਼ਾ 43)
ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ (ਹਿੰਦੀ) (ਸਫ਼ਾ 78)
ਤਵਾਰੀਖ਼ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ (ਸਫ਼ਾ 108)
ਸਾਖੀਆਂ 'ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ' (ਸਫ਼ਾ 91)
ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕੀ (ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਾਲੀ), (ਸਫ਼ਾ 9)
History of the Sikhs (ਲਤੀਫ਼ ਜੀ), ਮਿਸਟਰ ਕਨਿੰਘਮ (ਸਫ਼ਾ 39)
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ (ਸਫ਼ਾ 11)
ਗੁਰੂ ਨਾਮ ਸੰਗ੍ਰਹਿ (ਸਫ਼ਾ 23)
ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ (ਸਫ਼ਾ 7),
Guru Nanak The Interpreter (ਸਫ਼ਾ 66)
ਮਾਸਿਕ [illegible] ਜਿਲਦ 4, ਨੰਬਰ 3.
ਹਫ਼ਤਾ-ਵਾਰ [illegible], ਦਿੱਲੀ 2 ਨਵੰਬਰ, 1956 ਈ.
ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ, ਜਨਵਰੀ 1969 ਈ.

ਤੁਰਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਲੇਖਕ ਸਰੀ' ਪਰ ਪਾਠਕ ਵਿਚ ਜਿਸਨਾਲ ਲੇਖ ਕਿ ਬਗਦਾਦ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਪਹਿਲੇ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ।[1]

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਚਿੰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਕ ਬਗਦਾਦ ਦੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਦੀਦਾਰ ਦੇ ਲਈ ਤੇ ਚਾਹ ਹੋਇਆ ਸੀ।[2]

ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬਗਦਾਦ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਪੈਦਲ ਹੋਏ ਸਨ।[3]

ਪ੍ਰੋ. ਦਾ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਗਦਾਦ ਸ਼ਰੀਫ਼' ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਹੈ।[4]

ਪਰ ਖੋਜੀਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਬਗਦਾਦ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਬਹਿਲੋਲ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਗੋਦ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ~~ਨਾਲ~~ ਦਰਵੇਸ਼ ਬਹਿਲੋਲ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ[5] ਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਦਾ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸ਼ਰੀਫ਼' ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਪੀਰ ਦਾ ਹੀ ਥੜ੍ਹਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਬਾਬਾ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਤੇ ਇਸਦੇ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਬਾਬਾ ਮੁਰਾਦ ਜੀ ਇਰਾਕੀ ਨੇ ਸੰਮਤ 1738 'ਬਿਕ੍ਰਮੀ' ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੰਨ 1681 ਈ. ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ।[6]

ਜਿਸ ਥੜ੍ਹੇ ਉਤੇ ਹੀ ਇਮਾਰਤ ਬਣੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਿਸ ਥੜ੍ਹੇ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸ਼ਾਹ ਮਿਤਾ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ਕੀਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਤ੍ਰਿਕਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖੀ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕਈ ਤਾਰੀਖ਼ੀ ਜਿਲਦਾਂ ਦੇ ਨਵੀਨ ਲਾਭ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।—

" ਇਕ ~~ਮੁਸ~~ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ਕੀਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਇਸ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਲਿਖੀ ਸੀ।"[7] ~~ਤੁਰਕੀ ਸੋਚ ਲਿਖਤ~~ ਤ. ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ — ਤਰਜਮੇ ਦੇ ਦਸਤੇ ਤਾਰੇ ਖੁਲਾਸੇ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਯਾਤਰਾ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰੇ ਉਤੇ ਇਕ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖਤ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੈ ਕਿ —

1. ਸਿਆਹਤ 'ਗੁਰੂ ਸੰਦੇਸ਼' ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਅਗਸਤ 1966,
2. ਗੁਰਧਾਮ ਸੰਗ੍ਰਹਿ (ਸਫ਼ਾ 23)
3. ਜਨਮਸਾਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿੱਖਾਂ ਪਤ੍ਰਿਕਾ (ਸਫ਼ਾ 17),
ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿੱਖਾਂ ਪਤ੍ਰਿਕਾ (ਸਫ਼ਾ 6), ~~ਮਹਾਨ~~ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਗਿਆਨ. ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ (ਸਫ਼ਾ 519), ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ (ਸਫ਼ਾ 21), ਜੀਵਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ (ਸਫ਼ਾ 13), ਜਨਮਸਾਖੀ ਇਤਿਹਾਸ (ਸਫ਼ਾ 36), ਜੀਵਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ (ਸਫ਼ਾ 13), ਜਨਮਸਾਖੀ ਇਤਿਹਾਸ

ਸਿੱਖਾਂ ਪਤ੍ਰਿਕਾ (ਸਫ਼ਾ 6)
4. ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ (ਸਫ਼ਾ 519), ਗੁਰ ਤੀਰਥ ਸੰਗ੍ਰਹਿ (ਸਫ਼ਾ 9)
5. ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਤਤਕਰਾ (ਸਫ਼ਾ 71)
6. ਸੁਰਤ ਸੂਰੀ ਇਤਿਹਾਸ, ਤੀਜਾ ਹੈ, (ਸਫ਼ਾ 131)
7. ਸਿਆਹਤ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਨਵੰਬਰ 1965)

ਇੰਨੀ ਸਾਰੀ ਆਪਣੀ ਸੰਪਤਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ
ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਅਣਡਾਰ ਸਾਰਮ ਦੇ ਧਰਤਾਲਿਆਂ ਤੇ ਵਾਰ
ਜੋਗਾਮ ਛੁੱਡ ਸਗਾਇਆ ਪੁਲਿਆ ਸਾਰੇ, ਪਿਆਰ
ਦੀ ਤੰਦਰਾ ਜਾਂ ਸਾਦਾ ਵਿਚ ਚੋਲਿਆ ਤੇ ਵਿਚਰਾਨ
ਅਸਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਤਾਰਾ ਇਕ ਧਰਤੀ ਤੇ
ਤਲਵੰਡੀ ਤੇ ਡਿੱਗਿਆ ਬਣਕੇ ਅਗਾਇਕ ਨਾਰ
ਵਗ ਪਿਆ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਗੁਰਾਂ ਦਾ ਰਹਿਆ
ਰੁੜ੍ਹਿਆ ਮਾਤ੍ਹਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਦੀਵਾ ਜੋਤ ਦਾ ਸਾ
ਇਹ ਤਾਂ ਰੱਬਾ ਜਾਪੇ ਹੈ ਜੋਗਾਮ ਇੰਨੀ ਪੀਰ
ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਦਾ ਚਿਲਿਆ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਅਸੀਰ
ਉਸੇ ਹੀ ਪਲ ਸੰਝਿਆ ਕਾਲੂ ਦੇ ਘਰ ਬਾਲ
ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਦੇ ਗਰਭੀ ਤੋ ਨਵ ਸਾਲ ਇਕਾਦੇ
ਪਹਿਲਾਂ ਸੋ ਤੇ ਛਵੀਆਂ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਗਾਏ
ਤਲਵੰਡੀ ਦੇ ਤਾਰਾ ਚੰਦ ਜੋਧ ਦੇ ਸਾਹੁ ਜਗਾਈ।[1]

ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਜਨਮ ਪਤਾ ਚੱਲ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤਲਵੰਡੀ ਤੋਂ ਇਕ ਜੋਤੀ ਵਰਿਆ ਦਲੇਰਾ ਇਸਤ੍ਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਸੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਰੁਸ਼ਨਾਏਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਹੋ ਗਈ।

ਸਰਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ (ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ) ਲਿਖਿਆ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦੇ ਵਕਤ.

1. ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੱਤਰਕਾ, ਮਾਰਚ 1969.

ਜਿਸ ਸ਼ਰਧਾਲਾ ਨੇ ~~ਸਭ ਤੋਂ~~ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਉਹ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਾਜ਼ੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਵੀ ਉਸਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਤਨ-ਮਨ ਦੇ ਵੇਖਕੇ ਪਤਿਆਏ ਸੀ ਤੇ ਇਸ 'ਬਿਸ਼ਨਸਿੰਘ' ਪਰੂ ਦੇ ਨਾਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ~~ਕੌਮ~~ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਿਆ ਹੈ —

ਗਾਜ਼ੀਆਂ ਵਾਲੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਤੋਰ ਵੇਖਕੇ ਜਦ ।
ਕੈਸੇ ਪਾਗ਼ੀ ਆਖ ਇਸ ਦਿੱਤਾ ਤੁਰਤ ਹਟਾਏ ।
ਘੱਟ ਦੇ ਇਸ ਫ਼ਿਰੰਗੀਆਂ ਗੋਲੀ ਖਾਤ ਬੰਦੂਕ ।
ਇਸ ਬਿਸ਼ਨਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦੇ ਇੱਕ ਗ਼ਰੀਬ ਵਿਚਾਰੇ ।[1]

ਇਹ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇਕ ਲਿਖਾਰੀ ਇਹ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ 'ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਇਸੇ ਦੇ ~~ਸਮੇਂ~~ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ~~ਸ~~ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਅਕਾਲ ਦੇਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੇ। ਜਿਹਨਾ ਸਭਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਫ਼ੌਜਾਂ ਹੀ ਸੀ।[2] ਫ਼ਿਰਿਆ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਾਜ਼ੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਹੀ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੋਤਰੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਜੈਸੀ ਨਿਰੰਜਣ ਜੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ~~ਕੀਤਾ~~ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋਤਸ਼ੀ ਸਮਾਧ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਮਾਹਿਰ ਜੋਤਸ਼ੀ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਬਤ ਇਉਂ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ — ਜਿਵੇਂ

'ਪੰਜ ਪੀਰਾਂ ਦੀ ਹੋਏ ਤੈਨੂੰ, ਨੂੰਹੁਤ ਮੁਰਤਜ਼ਾ ਅਲੀ ਦੀ ਹੋਏ ਤੈਨੂੰ
ਪਾਕ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਹੋਏ ਤੈਨੂੰ, ਮਸੀਹ ਹਜ਼ਰਤ ਰਸੂਲ ਦੀ ਹੋਏ ਤੈਨੂੰ
ਸਾਰੇ ਤੂ ਚਪ੍ਰਿਆ ਨੂਰ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦਾ
ਦਰ ਤੇ ਆਇਆ ਤੂ ਚਾਨਣਿਆ।'[3]

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਡਾ. ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਨੁਸਾਰ —

---

1. ਸਤਿਜੁਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੱਤਰਕਾ, ਮਾਰਚ 1969
2. ਇਕਾਦਸ਼ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਮਾਰਚ 1969)
3. ਜਿਵਤ, ਅੰਕ
4. ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵ ਜੀ, ਮੌਜੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ।

ਤਦੋਂ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ੌਜੀ ਸਾਡੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦਾ ਕੋਈ ਜਿਕਰ ਤਾਂ ਆਪ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾ ਹੂ ਅਕਬਰ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣੇ। ਕਿ ~~ਉਹਨਾਂ ਦਾ~~ ਉਸਮਾਨ ਹੈ —

ਜਦ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ 'ਅੱਲਾ ਹੂ ਅਕਬਰ'।[1]

ਇਸ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਲਾਕਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਜੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ —

ਰਸੂਲ ਕੇ ਇਕਰਾਮੀ। ਤਵਾਰੀਖਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਕ ਫ਼ਕੀਰ ਹਜ਼ਰਤ [illegible] ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਤੇ ਕਾਫ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਘੋੜਾ [illegible] ਸੀ ਅਤੇ ਮਰਿਆ ਘੋੜਾ ਦੇ ਪਾਸ ਦੇ ਕੋਲ [illegible] ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ [illegible] ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ; ਅਤੇ [illegible] ਦੀਨੀ ਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਇਸ਼ਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ [illegible] ਰਹੇ ਤੇ ਰਹੇ ਦੇਰ ਹੀ ਰਹੇ।[2]

ਮਹਾਨ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਵਾਰੀਖ਼ ਔਲੀਆ [illegible] ਦਾ ਇਹ [illegible] ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ~~[illegible]~~ ~~'ਤਾਰੀਖ਼-ਏ-ਔਲੀਆ' [illegible] 'ਤੋਹਫ਼ਾ-ਏ-ਸਲਾਤੀਨ' ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ [illegible]~~ 'ਤੋਹਫ਼ਾ-ਏ-ਸਲਾਤੀਨ' ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਇਆ ਅਤੇ 'ਤਾਰੀਖ਼-ਏ-ਪੰਜਾਬ' ਦਾ [illegible] ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਇਸਲਾਮੀ ਸਫ਼ੀਰ ਫ਼ਕੀਰ ਨੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਰਵੇਸ਼ ਕੋਲੋਂ ਹਜ਼ਰਤ ਨੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ [illegible] ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕਾ ਦੇ ਪੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ ([illegible])। [illegible] ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ [illegible] ਦੇ ਨਾਲ 'ਬਾਣੀ' ਵਰਗੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ [illegible] ਹੈ।[3]

ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ — "ਮੁੱਲਾਂ ਫ਼ਤਹਿ [illegible] ਸਾਹਿਬ ਦਾ [illegible] ਗੁਰੂ ਦੇ [illegible] ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ [illegible] ਪਛਾਣੀ।"[4]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ~~[illegible]~~ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਹ [illegible] ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ-ਤਰਾਂ ਦੀ [illegible] ਇਸਲਾਮ [illegible] ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ [illegible] (ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦੀ ਇਹ ਲੜੀ) ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਦਾ [illegible] 'ਤੋਹਫ਼ਾ-ਏ-ਸਲਾਤੀਨ' ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ [illegible] (ਜਿਸ ਦਾ [illegible] ਲੇਖਕ 'ਰੋਜ਼')

---

1. ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ (ਸਫ਼ਾ 21)
2. ਤਵਾਰੀਖ਼ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ, (ਸਫ਼ਾ 59)
3. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ — ਜੀਵਨ ਤੇ ਰਚਨਾ, (ਸਫ਼ਾ 46)
4. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ, (ਸਫ਼ਾ 40)

ਇਸਦੇ ਫ਼ਕੀਰ (ਇਕ ਮਹਾਨ ਸੀ ਜੋਗ) ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਮਾਮਲਾ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਮਰਜ਼ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੀਤਾ, ਜਿਸ ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਕਦਮ ਦੀ ਇਹ ਖੂਬੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੀ ਚਰਿੱਤਰ ਤੇ ਅਸਰ ਇਤ ਉਤੇ ਹੋ ਆਪਣਾਏ ਗਏ।[1] ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਸਪਰਸ਼ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।[2] ਇਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਾਈਂ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ 'ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ਼ਦੀਨ' ਨੂੰ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ, ਡਾ. ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ —

"ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹਾਂ, ਦਰਬਾਰਾਂ ਪਹੁੰਚਾ ਹਾਂ। ਜਿਹੀ ਸੱਚਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਨ ਵਾਸਤੇ ਕਬੂਲ (ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ) ਦਾ ਦਰਜਾ ਹੈ।"[3]

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਾਨਵ-ਏਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਜ਼ੀ ਕਾਦਰ ਨੇ ਖ਼ੁਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਕਿ, ਓਹ ਜਿਹੜੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੀ ਸੀ।[4] ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਦਾ ਸਾਥ ਤੋਂ ਬੇਸ਼ ਫ਼ਕੀਰ ਸਾਈਂ ਸਾਹ ਮਿਲ ਕੇ (~~ਇਕ ਮੋਹ ਦੀ~~) ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।[5] ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਹਿਤ ~~ਫ਼ਕੀਰ~~ 'ਸ਼ਹਨਸ਼ਾਹ' (ਇਕ ਮੋਹ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਾ). → ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਇਸਲਾਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ~~ਕੀਤਿਆ~~ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਇਆ ਸੀ।[6] ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੋਇਆ ਸਾਡਾ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਰਹੇ।[7]

~~ਇਸ~~ ਇਕ ਲਿਖ ਇਰਫ਼ਾਨ ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਜਿਸਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਮ ਮੋਹ-ਮੋਹ, ਫ਼ਰਤ-ਫ਼ਰਤ, ਸਾਧੂ-ਪੀਰ ਘਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਅਤੇ ਇਸਲਾਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਜੀ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਡਾ ਮੰਨਦੇ ਰਹੇ।[8]

---

1. ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ, 1871 ਵਾਲੀ (ਸਫ਼ਾ ~~89~~), ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ
~~2. ਓਹੀ (ਸਫ਼ਾ 68)~~
2. ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ (ਸਫ਼ਾ 68)
3. ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ (ਸਫ਼ਾ 47)
4. 'ਅਜੀਤ' ਸਪਲੀਮੈਂਟ, 12 ਨਵੰਬਰ 1969
5. Islam & Sikhism, (Page 136),
~~6. [illegible]~~
6. ਗੁਰੂ, ਸਿੱਖ ਤੇ ਪੰਥ (ਪੰਨਾ 70)
7. ਧਰਮ ਤੇ ~~[illegible]~~ ਸਦਾਚਾਰ (ਸਫ਼ਾ 61), ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸ਼ਨ (ਸਫ਼ਾ 18)
8. ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸ਼ਨ (ਸਫ਼ਾ 116)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਹੁਲੀਆ

ਜਿਥੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਜੀ ਸਰੀਰਕ [illegible] ਦੇ [illegible] ਹਨ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸੀ [illegible] ਦੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪੂਰੀ [illegible] ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ [illegible] ਉਤੇ ਇਤਿਹਾਸੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਕੇ ਸਰੀਰਕ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸਰੀਰਕ [illegible] ਦੀ [illegible] ਹੈ। ਇਕ ਜਿਥ [illegible] ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ [illegible] ਦੇ ਇਸ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਉਹ ਬਿਆਨ [illegible] (ਤਵਾਰੀਖ਼ੀ ਦਾ [illegible])

"ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਜੀ ਦੇ [illegible] [illegible] ਇਤਿਹਾਸ [illegible] ਜਿਥੋਂ ਤਕ [illegible] ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰਕ [illegible] ਦੇ [illegible] ਇਤਿਹਾਸ [illegible] ਸੀ, "1. [illegible] ਵਿਚ ਕਿ [illegible] ਦਾ [illegible] ਦੀ [illegible] ਸੀ [illegible] ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ [illegible] (ਤਵਾਰੀਖ਼) [illegible] 2 [illegible] ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ [illegible] ਅਤੇ [illegible] (ਇਕ [illegible] ਤਰ੍ਹਾਂ [illegible] [illegible] ਕਰਦੇ ਸਨ। 3. [illegible] ਤਵਾਰੀਖ਼ [illegible] ਕਰਦੇ ਸਨ [illegible] ਵਿਚ [illegible] (ਇਤਿਹਾਸ) [illegible] ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ [illegible] ਦੀ ਹੈ। [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ [illegible] ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਸਰੀਰਕ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਹੈ। 4. [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ~~ਕਿ~~

[illegible] ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ

~~"[illegible] ਵਿਚ [illegible] ਸਾਹਿਬ [illegible] ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ [illegible] ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ [illegible] ਦੀ ਸਰੀਰਕ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਹੈ।~~

~~"[illegible] ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ [illegible] ਸਾਹਿਬ [illegible] ਕਰਦੇ ਸਨ। [illegible] ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ [illegible] ਕਰਦੇ ਸਨ।~~

---

1. ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ [illegible] ਜੀ (ਸਫ਼ਾ 14)
2. [illegible] 1923 [illegible] (ਸਫ਼ਾ 149),
3. [illegible] ਗੁਰੂ [illegible], [illegible] (ਪੰਜਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ), ਸਫ਼ਾ 145
3. ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ [illegible] ਜੀ (ਸਫ਼ਾ 30)
4. ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰੂ [illegible] (ਜਿਲਦ), (ਸਫ਼ਾ 151)

" [illegible] ਹਾਜੀਆਂ ਦੀ [illegible] ਹੈ ਕਿ [illegible] ਮਦੀਨੇ, ਵਿਚ ਇਕ [illegible] ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ [illegible] ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ [illegible] ਗੁਰੂ ਜੀ [illegible] ਮੁਸਲਮਾਨ [illegible] ਹਨ।"[1]

ਜਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਗ਼ਦਾਦ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਯਾਦਗਾਰੀ ~~[illegible]~~ ਅਸਥਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।[2]

~~[illegible]~~ ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਲਾਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੂਫ਼ੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ—

" ਅਰਬ ਈਰਾਨ ਦੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦੇ ਮੰਦਿਰ ਵਿਚ ਦਰਗਾਹ 'ਬਾਬਾ' ਵਿਚ ਦੇਖ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ~~[illegible]~~ ਪੀਰ ਦਰਵੇਸ਼ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।"[3]

ਸੋਚਣ ਦਾ ਥਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਥੇ ~~[illegible]~~ ਸਗੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਇਸਲਾਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਵੀ [illegible] ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ~~[illegible]~~ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਡਾ. [illegible] ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਜੋ ਉਤੇ ਇਕ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਨਾਨਕ ਪੀਰ [illegible], ਸ਼ੇਖ਼ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਡਾ. [illegible] ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ~~[illegible]~~ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ [illegible], ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। [illegible] ਦੇ ਅਰਥ ~~[illegible]~~ [illegible] ਹੋਇਆ (ਗੁਰੂ-ਬਾਬਾ) ਦੀ [illegible] ਹਨ। ਇਹ ਅਰਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ [illegible] ਹੀ ਤੇ ਹੀ ਅਨੁਭਵ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਸਥਾਨ [illegible] ਦਾ [illegible] ਤੇ ਅਤਿ [illegible] ਜਿਸ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ~~[illegible]~~ ਜਿਸ ਵਿਚ [illegible] ਦੇ ਸੋਚਣ [illegible], ਕੀਤੇ ਗਏ।[4]

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਇਸਲਾਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹੇ ਹਨ ~~[illegible]~~ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਕ [illegible] ਯਾਦਗਾਰੀ ~~[illegible]~~ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਇਮਾਰਤ ~~[illegible]~~ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਇਮਾਰਤ ~~[illegible]~~ ਹੋਇਆਂ [illegible] ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕ [illegible] ਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਅਸਥਾਨ ~~[illegible]~~ ਮੁਸਲਮਾਨ [illegible] ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਸਥਾਨ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਦੀ ਇਸ ਨਗਰ। ~~[illegible]~~ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਾ. [illegible] ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ

ਪੰਨਾ 21 ਜੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਮਜ਼ਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਰਸਮ ਦੇ ਨਾਲ, ਹੋਰ ਵੀ ਕੀਤੇ ਹਨ —

ਜੀ ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ਦਾਤਾ ਅਤੇ [illegible] ~~[illegible]~~ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ~~[illegible]~~ [illegible] ਦੀ ~~[illegible]~~ [illegible] ਦੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ~~[illegible]~~ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ~~[illegible]~~ [illegible] ਨਾਮਧਾਰੀ [illegible] ਦੇ [illegible]

1. [illegible] (ਪੰਨਾ 145) 2. [illegible] (ਪੰਨਾ [illegible]) 3. [illegible] ਨਵੰਬਰ 1962. 4. [illegible] (ਪੰਨਾ 51)

ਓਹਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਾਰਤਾ ਦਾ ਦਸਿਆਂਦੀ ਤਰਜਮਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ —

" ਇਕ ਸੋਮਵਾਰ ਮੈਂ ਉਸ ਵਕਤ ਵਰੇ ਵਰੇਂ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਹਿਲੂਕ ਦਾਸਾਮ ਮਹਿਰਬਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਸਾਂਘਾਸੀ ~~(ਇਸ ਦੇ ਉਤੇ ਲੋਧ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਹੋਵੇ)~~ ਦੇ ਮਕਾਨ ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਤਰੀਆਂ ਬਾਗੀਆਂ ਵਿਚ, ਜਿਹੜਾ ਸਹੋੜਾ ਸੌਦਾਗਰ ਵਿਚ ਛਾਗਿਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸੱਦੇ ਨੂੰ ਦਿਆਲੀ ਤੇ ਲੰਘਿਆ ਜਾਂ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਾਹਰ, ਰਵੀ ~~ਉਸ~~ ਸਾਂਢੂ[2] 917 ਹਿਜਰੀ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਏਥੇ ਜੋ ਰਾਮਚੰਦ ਮਹਾਂਗਿਰ[3] ~~(ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਮੀਕਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੱਕ)~~ ਤੇ ਹਿਸਾਂ ਜਾਂ ਉਹ ਮੈਂ ਆਪਣੇ (ਜਿਹੜੀ) ਦੇ ਅਤੇ ਰਹਨਕੀਨ ~~ਕੌਨ ਸਾਲ~~ ਵਿਚ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।"

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਇਕ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੋਸਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ~~ਇਹ ਤ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਥਿਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਹਰ~~ ਤਿਆਂ ਉਤਰਦ ਪ੍ਰੀਤਮ, ~~ਜਿਸਦੇ~~ ਉਸ ~~ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ~~ ਅਨੁਯਾਈ (ਸੋਸਾਇਟੀ) ਤੇ ਤੋਟੇ-ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸਰਕ ਵਿਚ ਫੈਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਸਾਇਟੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ —

ਤੂੰ ਦੇਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦਰੀਦ।
ਦ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਹੀ ਮਹਾਂਰਾਜ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਸਮੀਰ।
ਦ ਅਤੇ ਤੂੰ ਬਾਹਾਰਸੰਗ ਗੋਬਿੰਦ ਤੂੰ ਸਭੀ-ਅਰਥ।
ਦੇਰਗੁਣਾ ਰਾਮਾਮ ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸੀਰਾ।[1]

ਇਸ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦਾ ਅਰਿਸਾਲਾ (ਸਾਮਸਾ ...) ~~ਲਿਖਤ~~ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :—

" ਮੈਂ ਇਕ ਦਰਵੇਸ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਤੇ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਿਆ, ਉਸਦਾ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਦੂਰ-ਦਰਾਜ਼ ਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤੇ। ਮੈਂ ਬਾਰਾਦਾਰ ਗੁਰੂ ਅਸ਼ਿਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਬਾਹਿਲੂਕ ਦਾਸਾਮ ਦੀ (ਤੁਸਾਰਤ (ਜ਼ਿਆਰਤ) ਕਰ ਸਕਾਂ ਸਕਦੇ ਇਕ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮੌਤੇ ਉਸਦਾ ਇਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਬਾਹਿਲੂਕ ਦਾਸਾਮ[4] ~~(ਨਾਮਧਾਰੀ)~~ ਅੱਜ ਸਾਹਿਬ ਤੇਰੀ ਧਰਤ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਤੇਰੀ ਸੇਵਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਜ਼ਾਹਿਰ ਦਾ ਮਾਹਿਰ ਹੈ।

---

1. ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵ (ਸਫ਼ਾ 304-305) ਦਸਮਿਆਣੀ ਪਤਰਿਕਾ
2. 3 3. — ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ
4. ਦਾਸਿਮਨਦ, ਅਰਜਨ ਦੇਵ.

– 22 –

[illegible] —

[illegible] ।
[illegible] । [1]

[illegible]

– 22 –

[illegible]

[illegible] —

[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।

[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [1]

[illegible]

---

1. [illegible] 304–305 [illegible]
2. [illegible]

ਡਾ. ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਕ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ [illegible] [illegible] ਨੂੰ [illegible] [illegible] ਦੇ ਰੋਗ [illegible] [illegible] [illegible] ਕੀਤਾ ਸੀ —

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ਸਦਾ ਹੀ । 1.

ਅਤੇ ਕਿ — "[illegible] [illegible] [illegible] ([illegible] [illegible] ਦੇ [illegible] ਦਾ [illegible])। [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਦੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਹੈ, [illegible] [illegible] [illegible] ਹੈ ? [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਤੂੰ [illegible] [illegible] [illegible] ਹੈ, ਤਾਂ [illegible] [illegible] ਨੂੰ [illegible] [illegible] ਕਰਕੇ [illegible] ਤੇ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਹੈ। [illegible] [illegible] ! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਕਿਸੇ [illegible] ਤੇ [illegible] ਤਾਂ [illegible] [illegible] [illegible] ਤੇ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਤੇ [illegible] । ~~[illegible]~~ [illegible] ਕੀਤਾ ਹੈ [illegible] [illegible] [illegible] ਨੂੰ [illegible] [illegible] ਤੇ [illegible] ? [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਨੂੰ [illegible] ਦੇ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਦੀ ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਦੇ [illegible] [illegible] ਹੋ [illegible]।" ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਲ ਵਿਚ [illegible] [illegible] [illegible] ਤੇ [illegible] [illegible] ਦੇ [illegible] [illegible] ਸੀ। [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਤੇ [illegible] [illegible] [illegible] ਸੀ ? [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਦੇ [illegible] ਸੀ —

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]"।

~~[illegible]~~

---

1. ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤਰ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵ ਜੀ (ਸਫਾ 304-305 ਤੇ [illegible] [illegible])

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ~~[illegible]~~ ਇਨਕਲਾਬੀ ਆਸ਼ਾ ਦੇ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ਨੂੰ ~~[illegible]~~, [illegible] ਦੀ [illegible] ਅਧੀਨ ਹੋਣ, ਹੈ —

"ਹੈ, ਜਾਤ, [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]।"

([illegible] — ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible] [illegible])

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ (ਇਨ੍ਹਾਂ [illegible] [illegible]) ਵਿਚ [illegible] ਦੇ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਤੇ [illegible] [illegible] ਹੈ, [illegible] ਦੇ [illegible] ਹੈ। ([illegible]) ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ [illegible] ਨੂੰ [illegible] ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। [illegible] ਹੈ ਕਿ [illegible] ਦਾ [illegible] ਨਾਂ [illegible] ਹੀ ਕੀ [illegible] ਕਿ [illegible] ਹੈ —

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ਤੇ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible].[1]

[illegible] ਕਿ [illegible] ਦੀ [illegible] ਦੇ [illegible] ਹੀ ਤੇ [illegible] ਵਿਚ ਨਾਂ [illegible] ਤੇ [illegible] ਹੀ ਸੀ। [illegible] ਦੇ [illegible] ਦਾ [illegible] ([illegible]) ਸੀ। [illegible] ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]। [illegible] [illegible] ਨੇ ਸਮਕਾਲੀ [illegible] [illegible] [illegible] ਕੀਤਾ ਹੈ [illegible] [illegible] ਦਾ ਨਾਂ [illegible] [illegible] ਹੀ [illegible] ਹੈ [illegible] [illegible] [illegible] ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ [illegible] ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] 2 ਹੈ ਕਿ [illegible] ਦੇ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ਦੇ ~~[illegible]~~ [illegible] ਤੇ [illegible] [illegible] ਹਨ। [illegible] [illegible] ਹੈ ਕਿ [illegible] ਦੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ [illegible] ਕੀਤੀ ਹੈ, [illegible] ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ [illegible] [illegible] [illegible] ਹੈ। [illegible] '[illegible]-[illegible]' ([illegible]) [illegible] ਨੇ ਸਮਕਾਲੀ [illegible] [illegible] ਦੇ [illegible] [illegible] ਹੈ ਕਿ [illegible] ਦੇ [illegible]। [illegible] ਦੇ [illegible] [illegible] ਤੇ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਨੂੰ [illegible] ਨਾਂ [illegible] [illegible] [illegible] ਹੈ ਤੇ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਤੇ [illegible] ([illegible]) ਦੀ [illegible] ਦੇ [illegible] ਹੈ, 2. [illegible] ~~[illegible]~~

1. [illegible]-[illegible]-[illegible], ਜਿਲਦ 2, (ਸਫ਼ਾ 273)
2. [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible] 11)

ਜਿਸ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਕਰਕੇ ਹਰ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਇਕ ਸਮਕਾਲੀ ਕਵੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸਾਰੰਗਾ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਹੈ —

ਦੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਤੁਰਕਾਂ ਕੇਰ।
ਤੁਰਕਾਂ ਕੈਦ ਕੀਤੀ ਹੋਰ।
ਜਾਗਾ ਚੋਰ ਤਾਂ ਮੋਰਚੀਤਾ।
ਦੇਸ਼ੋਂ ਪਾਸ ਛੁਡਾਏ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀਤਾ।
ਤੈਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸੱਚੇ ਚੋਰ ਵਿਖਾਇਆ।
ਇਕ ਪਹੁੰਚੇ ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਫੜਾਇਆ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ (ਇਹ ਰਖਾ ਸੁਖਾਈ)।
ਸਤਿਗੁਰ ਦੁਖਾਂ ਦੇਖੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣੀ।
ਇਸ ਕੁਝ ਇਸ਼ਕਾਰ ਆਖਾਂ ਦੀ ਹੈ ਕੀਤਾ।
ਇਸ ਕੁਝ ਦਾ ਕਹਿ ਸਤਿਗੁਰ ਹੈ ਲੀਤਾ। 1.

ਹੋਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੇਸ਼-ਨਿਕਾਲੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਜੋਂ ਇਕ ਸਮਕਾਲੀ ਅਰਦਾਸ ਵੀ, ਇਹ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਸਾਰੰਗਾ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਤੇ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕੇ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੁਲਿਸ ਰਿਪੋਰਟ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਖ਼ਤੀ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਥੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜੀ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਇਕ ਸਮਕਾਲੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ [illegible] ਦੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਰਿਹਾ-੧੮੮੩ ਨਾਮਧਾਰੀ [illegible] ਇਹ ਇਲਾਕਾ [illegible] ਬੰਦ ਹੋਣੇ ਪਿੱਛੋਂ ਨਿਆਣਾਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ। 2.

1. ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ, [illegible] ਭਾਈ ਸੁਖਨਾ [illegible] (ਪੰਨਾ [illegible])
2. ਇਤਿਹਾਸ (ਪੰਨਾ [illegible])

ਇਹ ਠੀਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ~~ਕਿ~~ "ਜਿਸ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਿਹੋ ਜਹੀ ਜਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੁਗ਼ਲ ਤਾਕਤ ਦਾ ਸਾਂ ਝੱਲ ਦੇਵੇ ਕਿ" ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਦਿਖਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਬੇ (ਦੇਸ਼) ਛੱਡ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।[1]

~~ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਹ ਕਿ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕੇ~~

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਦੋ ਵੱਡੇ ਧਰਮ — ਵੈਦਿਕ ਧਰਮ ਤੇ ਇਸਲਾਮ — ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।[2] ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਜ਼ਹਬ ਸੀ ਵੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੈਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਹ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਵੀ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਭੂਤ ਰਹੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ~~ਸਮ~~ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਹ ਬਹੁਤ ਘਟਣਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਹੋਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਮਾਂ-ਸਮਾਜ ਸਬੰਧੀ ਦਸ਼ਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਧਰਮਾਂ — ਵੈਦਿਕ ਤੇ ਇਸਲਾਮ — ਦਾ ਹੀ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 'ਵੈਦਿਕ ਧਰਮ' ਤਾਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਦਾ ਧੁਰਾ ਸੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਹਿੰਦੂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਚਲੇ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਧਰਮ ਦੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ~~ਨੂੰ~~ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਹੁਕਮਰਾਨ ਕੌਮ ਦਾ ਮਜ਼ਹਬ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਪੂਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਿਆਸੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹਾਸਿਲ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਤੇ ਰਸਮਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧਤਾ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਦੂਸਰੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਕ ਮਜ਼੍ਹਬ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਖ਼ੁਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਦੂਸਰੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦੇਵਤੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮਜ਼੍ਹਬਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫ਼ਿਰਕਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਫ਼ਰਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਫ਼ਿਰਕਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਫ਼ਰਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਰਸਮਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ~~ਵੱਖ~~ ਵਿਪਰੀਤ ~~ਮੰਨਦੇ~~ ਧਰਮ ਤੋਂ ਕੋਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਦੀ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਨ। ਇਸਲਾਮ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ~~ਵੱਖ~~ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕੋਈ ਇਕੱਠ ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਸਨ। ਕੋਈ ਸੰਭਵ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਡਰ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੀ ਹੋਣ ਸਨ। ਨਹੀਂ ਸੀ ~~ਕੋਈ~~ ਕਾਰਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਂ ਹੀ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਸਨ। ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ 'ਆਪਣਾ ਕੁਰਾਨ' ਦਲੀਲ ਰਖਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ 'ਵੇਦ ਗਿਆਨ'। ਇਹ ~~ਮਜ਼੍ਹਬ~~ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਸਨ। ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਮਜ਼੍ਹਬ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਇਕ ਮਤ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਸਨ। ਜਾਣਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਸੇ ਸਾਂਝ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸ (ਏਕਤਾ) ਨਹੀਂ ਸੀ।

~~ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋਇਆ ਸਿੱਧਾ ਸੀ~~
~~ਸਿੱਖ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹੀ~~
~~"ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਦੋਹਾਂ ਧਰਮਾਂ~~

---

1. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ, ਨਵੰਬਰ 1969.
2. ~~ਦੇ~~ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਪ੍ਰੋ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨਾਨਕ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਨਾਲ ~~ਸ~~
"ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ~~ਦੇ~~ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਲੋਕਾਂ (ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ) ਦੋ ਹੀ ਸਨ। ਜੇ ਦੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਹੋਰ ਦੋਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਤਾਂ ਆਗੂਆਂ ਲੋਕ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਲੋਕ ਵਿਚ ਪੈਦਾ / — ਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, (ਸਫ਼ਾ 57).

ਏਸੇ ਆਧਾਰ ਤੇ [illegible] ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ [illegible]
[illegible] ਲਿਖਦੇ ਹਨ —

"ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ [illegible] ਸਾਂਝ [illegible]"[1].

[illegible] [illegible] [illegible] ਤੇ [illegible] ਦੇ [illegible][2] [illegible]

"[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]"

1. ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ [illegible] (ਸਫ਼ਾ 29)
2. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (ਸੰਨ [illegible] 56), [illegible]
3. [illegible] (ਸਫ਼ਾ 28)

ਉਪਰੋਕਤ ~~[illegible]~~ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨੂਰ-ਰੂਪ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋਵੇਂ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ (ਉਪਰੋਕਤ [illegible]) ਅਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ [illegible] ਦੇਸ਼ ਵਸਦੇ ਹੋਏ [illegible] ਹੋਣ, ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ [illegible] (ਵਿਚਾਰੀ) [illegible] ਕਿਹਾ ਕਿ [illegible] ਦੇ [illegible] ਉਤੇ [illegible] ਹੈ। ~~[illegible]~~ [illegible] ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ [illegible] ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ —

— ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ [illegible] ॥ [illegible] ਦੇ [illegible] ॥[1]

— ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਦੇ [illegible] ॥ [illegible] ਗੁਰਮੁਖਿ [illegible] ॥[2]

ਇਸ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ [illegible] ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ [illegible] ਹਨ ਕਰਮ ਦੇ [illegible] ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੇ ਹਨ — ਅਖੀਰ

— ਇਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਪਣਾ ਵਿਚ [illegible] ਦੀ [illegible] ~~[illegible]~~, [illegible] ਹੈ ਉਸ [illegible], ਸਮਾਜ ਦੇ [illegible] ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ [illegible] ਅਤੇ [illegible] ਦਾ [illegible] ਹੈ।....

— ਇਸ ਸਮਾਜ [illegible] ਦੇ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ਦੀ ~~[illegible]~~ [illegible] ਸਕਦੇ ਸਾਂ। ~~[illegible]~~ [illegible] ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ [illegible] ਜੀ [illegible] ਕੀਤਾ ਹੈ, [illegible] ਸਹੀ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ [illegible] ਹੈ।[3]

~~[illegible]~~

~~[illegible] (ਪੰਨਾ [illegible]).~~

~~[illegible] ਜੀ ਦੇ ਇਸ [illegible]~~

~~[illegible] ਹੈ — ਗੁਰਮੁਖ [illegible]~~

1. ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ — ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧ (ਪੰਨਾ ੯੩੭)

2. [illegible]

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸੀ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਦੇ ਧਿਆਨੇ ਨਾਲ ਇਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ —
ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਕਿ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਉਦਾਸ (ਇਹ ਬਾਣੀ)
ਦਸੀਆਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਲਿਖੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਸਾਬਤ ਇਹ ਕਰੀਏ
(ਇਤਿਹਾਸੀ ਦਾ ਭੇਦ) ਆਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। —

ਸਤਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਦੁਰਲਭ ।[1]

[illegible] ਤੋਂ [illegible] ~~[illegible]~~ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ [illegible] ਜੀ ਤੇ [illegible] ਸਾਧ ਸਿੱਖ ਦੇ [illegible] ਦਾ [illegible] ਦਸੀਆਂ [illegible] ਜੀ [illegible] [illegible] ਦੇ [illegible] [illegible] ਦੀ [illegible] ਜੀ [illegible] ਤੇ [illegible] [illegible] ਦੀ [illegible] ਜੀ [illegible] ਦਾ [illegible]। ~~[illegible]~~ [illegible] ਇਹ ~~[illegible]~~ ਇਹ [illegible] ਦਾ [illegible]।

[illegible] ~~[illegible]~~ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ [illegible] ਦੇ [illegible] ਕੀਤੇ। [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~, [illegible] ਤੇ [illegible] ਜੀ ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ਤਾਂ [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~ [illegible], [illegible] ਦਾ [illegible] ਇਤਿਹਾਸੀ ~~[illegible]~~ [illegible] ਤੇ ਹੀ [illegible]। [illegible] ਤਾਂ ਸਿੱਖ [illegible] ਦੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ [illegible] ਇਹ [illegible] ਤਾਂ [illegible] ~~[illegible]~~ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ [illegible] ਦੀ [illegible] [illegible] ਹੈ।[2] ਇਹ [illegible] ~~[illegible]~~ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ [illegible] [illegible] ਇਹ [illegible] [illegible], [illegible][3] ਤੇ [illegible] ~~[illegible]~~ ਦਾ [illegible] ਇਹ [illegible] ਜੀ [illegible] ਇਤਿਹਾਸੀ [illegible] [illegible] ਜੀ [illegible] ਹੈ। ਇਹ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible] (ਇਤਿਹਾਸੀ ਇਹ) [illegible] ਬਾਬਾ [illegible] ਜੀ [illegible] —

[illegible]

1. ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਸਫ਼ਾ 413)
2. ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ (ਸਫ਼ਾ 191), ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ (ਸਫ਼ਾ 413) ਆਦਿ ਸਾਖੀਆਂ (ਸਫ਼ਾ 141), ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ (ਸਫ਼ਾ 103)
~~3~~ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਲਾਇਤ ਵਾਲੀ ਮੈਕਾਲਿਫ਼ (453 ਸਫ਼ਾ), ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ (ਸਫ਼ਾ 41), ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸੂਰਜ-ਉਦੈ ਜਨਮ ਸਾਖੀ (ਸਫ਼ਾ 288) ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਨਿਵਾਸ 9, ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਬਾਰ੍ਹਵਾਂ ਅਧਿਆਇ (ਸਫ਼ਾ 459)
3. ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ (ਸਫ਼ਾ 194)
ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ (452 ਸਫ਼ਾ)
4. ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਟੀਕਾ (ਸਫ਼ਾ 145)

"ਡਾ. ਜੋਤਾ [illegible] ਸਾਹਿਬ [illegible] ਹਨ।
[illegible] [illegible] ਦਾ [illegible]
[illegible] ਦਾ [illegible]
ਦਾ [illegible] [illegible]
[illegible] । [illegible]
ਤੇ [illegible] ਦੇ [illegible]
[illegible] ਤੇ [illegible]
[illegible] ਹਨ।" 1

ਅਤੇ — "ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ [illegible] ਦੇ [illegible] ਤੋਂ [illegible]
[illegible] ਤੇ [illegible] ਦੇ [illegible] ਕੀਤੇ [illegible]
ਹੈ [illegible] ਤੇ [illegible] ਦਾ [illegible] ਤੋਂ [illegible] ਤਰ੍ਹਾਂ
[illegible] [illegible] ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ
[illegible] ਕੀਤਾ [illegible]
ਤੇ [illegible] ਦੇ [illegible] ਦਾ [illegible] ਕੀਤਾ [illegible] ਦੇ
[illegible] ਦੇ [illegible] ਦੇ [illegible] ਦੇ [illegible]
[illegible] ਦੀ [illegible] ਤੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਕੀਤਾ
[illegible] ਕੀਤਾ। [illegible] ਦੇ [illegible]
[illegible] ਵਿਚ [illegible]
[illegible] ਦੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਤਰ੍ਹਾਂ [illegible]
[illegible]
[illegible] ਦੀ [illegible] ਤੇ [illegible]
[illegible] ਦੀ [illegible] ਤੇ [illegible]
[illegible] — [illegible] ਹੈ।"

ਇਹ [illegible] ਹੈ —

"ਜੋਗੇ ਦੇ [illegible] ਕਰੀਏ [illegible]
[illegible] ਹੈ [illegible] ਹੈ ? [illegible] ਦੇ [illegible] ਹੈ। [illegible]
[illegible] ਇਕ [illegible] ਹੈ। [illegible] ਦਾ
ਹੈ [illegible] ਦੇ [illegible] ਇਹ [illegible]
[illegible] ਹੈ। ਇਹ [illegible] ਇਹ [illegible]
[illegible] ਦੇ [illegible] ਇਹ [illegible] ਹੈ। [illegible] ਹੋਇਆ। 2
ਹੈ। ਤੇ ਹੀ [illegible] ਹੈ। ਇਹ [illegible]

1. [illegible], [illegible] (ਪੰਨਾ 13)
2. [illegible] (ਪੰਨਾ 141) [illegible] [illegible] 4085.)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲ [illegible] ਵਕਤ [illegible] ਦੀ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ [illegible] ਨਹੀਂ [illegible] ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲ ਵਿਚ [illegible] ਦੀ [illegible] ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ [illegible] । [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਚ [illegible] ਦਾ [illegible] ਹੈ ਕਿ [illegible] ਹੈ।—

"ਸਮਾਜ ਦਾ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ।"[1]

[illegible] ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ਮੁਸਲਮਾਨ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ਕਿ ਉਹ [illegible] ਦੀ ਸਮਾਜ [illegible] ਹਨ ।। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ [illegible] ~~[illegible]~~ ਤੇ [illegible] ਪਵਿੱਤਰ [illegible] ਦਾ [illegible] ਕਿ ਉਹ [illegible] ਦੇ [illegible] ਤੋਂ [illegible] ਵਿਚ ਸੀ —

ਕਲਿ ਪਰਵਾਣੁ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਣੁ ॥
ਪੋਥੀ ਪੰਡਤ ਰਹੇ ਪੁਰਾਣ ॥
ਨਾਨਕ ਨਾਉ ਭਇਆ ਰਹਮਾਣੁ ॥
ਕਰਿ ਕਰਤਾ ਤੂ ਏਕੋ ਜਾਣੁ ॥੨॥[2]

[illegible] — [illegible] ਦੇ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਪਵਿੱਤਰ ~~[illegible]~~ ਤੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਤੇ [illegible] ਹੋ [illegible] । [illegible] ਦੀ [illegible] ਹੈ। ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [illegible] ਦੀ [illegible] ਵਿਚ ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ ([illegible]) [illegible] ਹਨ। [illegible] ਦੀ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਹੈ। [illegible] ਦੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਹੈ। [illegible] ਤੇ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਹਨ, [illegible] ਦੀ [illegible] ਦੇ ਤਾਂ [illegible] ਹਨ।[3]

---

1. [illegible] (ਅੰਗ 511)
2. [illegible] ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧ (ਅੰਗ 903)
3. [illegible] ਸ੍ਰੀ [illegible] ([illegible]) [illegible] ਤੋਂ [illegible] ਦੇ ਤਾਂ ਤੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਹੋਰ [illegible] 40 ਤੋਂ [illegible] ([illegible] ਅੰਗ 903)

[illegible] ...

[illegible] ।

[illegible] ।

[illegible] ।[1]

[illegible] ।

[illegible] ।

— [illegible]

[illegible]
[illegible], 1981.

---

1. [illegible] (ਸਫ਼ਾ 374)
2. [illegible]
3. [illegible] (ਸਫ਼ਾ 106)
   ([illegible])

ਸਾਕੀ[1]

[illegible] ਦੇ [illegible] ਸਾਕੀ।
[illegible] ਦੀ [illegible] ਦੀ।
[illegible][2]
[illegible][3] [illegible][4] [illegible][5]।
[illegible][6] [illegible] ਦਾ [illegible]।
[illegible] ਦੇ [illegible] ਸੀ।
[illegible][7] [illegible] ਸੀ।
[illegible] ਦਾ [illegible] ਸੀ।
[illegible] ਦੇ [illegible] ਹੈ।
[illegible] ਦਾ [illegible] ਹੈ।
[illegible][8] [illegible][9] [illegible] ਹੈ।
[illegible][10] [illegible] ਹੈ।
[illegible] ਦੇ [illegible] ਹੋਇਆ।
[illegible] ਦੇ [illegible][11] ਦਾ [illegible] ਹੋਇਆ।
[illegible][13] ਦੀ [illegible]।
[illegible] ਦੇ [illegible][14] ਦੇ [illegible]।

— ਅਲਾਮਾ ਇਕਬਾਲ

~~[illegible]~~

---

1. [illegible] ਦੇ [illegible] (ਇਕਬਾਲ ਦੀ [illegible]) [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]
4. ਮਿਜ਼ਾਜ
5. ਰਗਬਤ, [illegible]
6. [illegible]
7. [illegible]
8. [illegible]
9. [illegible] ਦੀ ਨਿਗਾਹ
10. [illegible] ਦੀ ਮਹਿਫ਼ਿਲ [illegible]
11. [illegible]
12. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [2]

[illegible] [3]

[illegible]

---

1. [illegible] 215, [illegible] 145-46 [illegible]
2. [illegible] 1141
3. [illegible] 352

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

1. [illegible]

2. [illegible]

2. [illegible]

3. [illegible]

ਮਾਤਾਵਾਂ, ਭੈਣਾਂ ਆਦਿ। ਇਨ੍ਹਾਂ [illegible] ਦਾ [illegible]
ਅਤੇ ਆਦਿ। ਇਸ [illegible] ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ [illegible]
ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ [illegible] ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ [illegible] ਹੈ।
ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ~~[illegible]~~ [illegible] ਤੇ [illegible] ਗੁਰਮਤਿ [illegible] ਦੇ [illegible]
ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ [illegible] ਤੇ [illegible] ਦੇ [illegible]
[illegible] ਦਾ [illegible] ਹੈ।

ਇਸ [illegible] (ਰਾਮਕਲੀ) [illegible] ਜੀ ਦੇ ਵਚਨ
[illegible] ਦੇ [illegible] ਇਕ [illegible] ਹੈ —

"ਇਹ [illegible]
ਸਾਹਬ ਜੀ ਨੂੰ [illegible] ਦੇ [illegible]
[illegible] ਦੀ [illegible]
[illegible] ਦੇ [illegible]
[illegible] (ਤੋਂ)।"[1]

1. [illegible] — [illegible]

[illegible] ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ [illegible] ਹੈ [illegible]
[illegible] ਜੀ ਨੂੰ [illegible] ਦੀ [illegible] ਦੇ [illegible]
[illegible] ਤੇ [illegible] ਗੁਰੂ ਦੇ [illegible] ਹਨ —
"[illegible] ਸਾਹਿਬ ਜੀ।"[1]
[illegible] — [illegible] ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਨੂੰ [illegible] ਹੈ ਤੇ [illegible]
[illegible] ਹੈ।
ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਵੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ —

ਭਾਈ ਰੇ ~~[illegible]~~ ਅਵਰੁ ਨਾਹੀ ਮੈ ਥਾਉ ॥
ਮੈ ਧਨੁ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਗੁਰਿ ਦੀਆ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥
ਗੁਰਮਤਿ ਪਤਿ ਸਾਬਾਸਿ ਤਿਸੁ ਤਿਸ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਿਲਾਉ ॥
ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਘੜੀ ਨ ਜੀਵਊ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਮਰਿ ਜਾਉ ॥"[2]

ਅਰਥ — ਹੇ ਭਾਈ, [illegible] ਨਹੀਂ। [illegible]
[illegible] ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ [illegible]
[illegible] ਗੁਰੂ ਨੂੰ [illegible] ਹੈ। [illegible] ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ [illegible]
([illegible]) [illegible]
[illegible] ਹੈ। [illegible] ਦੇ [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] ਹੈ।
[illegible] ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ [illegible]
[illegible] ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ

1. ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧ (ਅੰਗ 933)
2. " ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧ (ਅੰਗ 58)

ਤੌਹੀਦ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕਿਆਂ ਅਤੇ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ! ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਿਕਾਰਾ ਗਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ~~ ~~ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਾਲ ਦੇਖੋ). ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਮਾਮਲੀ ਤੇ ਤੋਰ-ਨੱਠ ਦੀ ਤਰਜ ~~ ~~ ਦੇ ਮਾਰਗ ਚਲਾਏ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ ਆਮ ਅਮਲ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗਏ ਸਨ। ਸ਼ਾਮ-ਸਿੰਘ ਪੰਜੀ ~~ ~~ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਗੀਨਾ ਸਿੰਘ ਅੱਜ ਵੀ ਇਕ ਚਿੱਤਰ-ਪੱਤਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸਤੋਂ ਸਾਫ਼ੀ ਆਪਣੀ ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਇਸਲਾਮ-ਦੇਣੀ ਤੋਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਹਿਨਿਆਂ ਦਾ ~~ ~~ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਜੀ। ਨਿਸ਼ਾਨ ਇੰਦਰ ਭੂਸ਼ਨ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਇਸ ਚਿੱਤਰ-ਪੱਟ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ~~ ~~ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

'ਗੁਰੂ ਅਗਾਂਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ਨਾਂ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਫ਼ਕੀਰ ਨੇ ਇਸ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਤਾਮੀਰ ਵਿਚ ਹੱਥ ਵਟਾਇਆ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਕ ਨੇਕ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਉਸਾਂ ਦੀ ਅਕੀਦਤ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।'[1].

ਅੱਗੋਂ ਇਹ ਜਿਸ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ- "ਮੱਕੇ ਫੇਰ ਉਹ ਜਾਣੇ ਨਹੀਂ. ਇਹ ਜਿੰਨ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ. ਇਹ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜੋਰ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ...... ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ਕੀਰ ਮੁਰਾਦ ਸੀ।"[2].

ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਹੱਥ ਦੀ ਲਿਖਤ ਚਿੱਤਰ-ਪੱਤਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸਤਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ :—

ਫੋਟੋ ਕਾਪੀ

3.

1. Evolution of Khalsa Vol. I (Page 72)
2. 'ਧਰਮ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰ', ਸਫ਼ਾ 132
3. ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਸਫ਼ਾ 486

[illegible] ਵਿਦਵਾਨ ਮਿਸਟਰ [illegible] ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਿਲਾ-ਲੇਖ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ —

GURU MURAD DIED. ~~BABA NANAK FAKIR~~ HELPED IN CONSTRUCTING THIS BUILDING WHICH IS AN ACT OF GRACE FROM A VIRTUOUS FOLLOWER.

(927 ਹਿਜਰੀ).[1]

9·

~~[illegible]~~ ਅਬਜਦ[2] ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ 'ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਫ਼ਕੀਰ [illegible] ਫ਼ਕੀਰ' ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਬਗ਼ਦਾਦ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ 927 ਬਣਦੀ ਹੈ [illegible] 927 ਅੱਖਰੇ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ 'ਮੱਕਾ-ਤਾਲ' ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਹੋਏ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਦੇ [illegible] ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਥਾਨ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਮੱਕਾ-ਮਦੀਨਾ ਸੀ ~~[illegible]~~ ਜਿਥੇ ਰੱਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਘਰ 'ਕਾਬਾ' ਕਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, [illegible] ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਕਾ ਜਾਣ [illegible] ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ [illegible] ~~[illegible]~~ ਅਸਮਾਨ-ਪਾਤਾਲਾਂ [illegible] ਦਾ [illegible] ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।[3]

ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ (ਇਹ) ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੈ:

ਸੁਪਨੇ ਸਾਹਿਬਾ [illegible]
ਮੈ ਜਗੁ [illegible] ਹੋਇ ॥
ਆਖੈ [illegible] ਤੂੰ [illegible]
ਭੇਖ [illegible] ਹੋਇ ॥
ਆਖਿ [illegible]
ਨਤ ਸਤ ਦੇਖਾਂ ਜੋਇ ॥[4]

ਭਾਵ-ਅਰਥ : [illegible] ਮੱਕੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ [illegible] ਹੋਏ। [illegible] ਸਾਹਿਬਾ। [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਸਾਹਿਬਾ। [illegible] (ਪੀਰ-ਫ਼ਕੀਰ) [illegible] ਨਾਨਕ ਨੂੰ [illegible] ਭੇਖ [illegible] ਸਕਦਾ ਹਾਂ। [illegible] ਮੈਂ [illegible] ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ [illegible] ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।'

---

1. Evolution of the Khalsa, Vol. I. (Page 72)
2. ~~[illegible]~~ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦਾ [illegible] ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ [illegible] 'ਬਿਸਮਿੱਲਾ' [illegible] ਅਬਜਦ-[illegible] 786 [illegible]
3. ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ (ਭਾਈ [illegible] ਵਾਲੀ) ਸਫ਼ਾ 458.
4. ~~[illegible]~~ [illegible] ਮਹਲਾ 1 (ਸਫ਼ਾ [illegible])

ਆਦਿ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀਜਾਤ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

"ਐਸਾ ਸਤਿਕਾਰ ਜੀ ਜੰਮਦੀ ਤੂੰ ਹੀ ਮਾਂ ਕਾ [illegible] ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨੇ ਵਿਚ [illegible] ਜੋ ਸਾਰੇ [illegible] ਦੇ ਰਾਜਾਨ ਹੋ ਜਾਣ।" 1.

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਿਹਾ— "ਰਹੀਮ ਅੱਲਾ, ਗੱਫੂਰ ਅੱਲਾ।" 2.

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਇਹ "ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮਾਨ ਏਕਤਾ [illegible] ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕਿ ਦੇ [illegible] ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੇ ਏਕੇ [illegible] ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਲੋੜ [illegible] ਆਦਿ [illegible] ਨੂੰ [illegible] ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਝਣੀ [illegible] ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਸਾਬਤ ਕੀਤੀ [illegible] ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ [illegible] ਇਹ ਸਿੱਖ ਧਰਮਾਂ ਦੇ [illegible] ਹੀ ਸਾਬਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ [illegible] ਵਿਚਾਰ ਡਾ. [illegible] ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:—

"ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਇਸ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿਸ [illegible] ਏਕਤਾ ਦੀ [illegible] ਸੀ। [illegible] ਤੇ [illegible] ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ [illegible] ਏਕਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।" 3.

---

1. ਪੋਥੀ ਹਰਿਜੀ ਤੇ ਚਤੁਰਭੁਜ, ਪੰਨਾ 18।
1. ਸ੍ਰੀ-ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਪੰਨਾ 558)
3. ਰਿਸਾਲਾ 'ਜੀਵਨ-ਪ੍ਰੀਤ' ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਮਈ 1975 ਈ.

ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਉਹ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ
ਇਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਤਾਂ ਇਤਨਾ ਵਧਣਾ ਤੇ ਇਸਦੇ
ਅਧਾਰ ਹੋਰ ਵੀ ਪੱਕੀ ਹੋਈ। ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਲੋਕਾਂ
ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ-ਰਵਿਦਾਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਰਵਿਦਾਸ
ਤਰਜਮਾਂ ਉਹ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਸੱਚੀ ਤੌਹੀਦ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਹੋਏ ਹਨ।[1]

ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸਲਾਮੀ ਤੌਹੀਦ ਨੂੰ ਸਮਝ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਤੌਹੀਦ ਮੰਨਦੇ ਸਨ।

chapter

ਸਿੱਖ ਦੇ ਇਕ ਰੱਬ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ

ਜਾਣ ਲਏ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਇਕੋ ਸੰਕਲਪ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਇਸਲਾਮ 'ੴ' ਅੰਕ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਇਕ ਮੂਲ ਮੰਤਰ (ੴ) ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।[2]

ਇਕ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦੇ ਹਨ —
"ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਾਲਫ ਨੇ ੴ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ 'There is but one God' ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਤਰਾਂ ਨਾਲ 'ਲਾ-ਇਲਾ-ਇਲਲਾਹ' ਦਾ ਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।[3]

---

1. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ (ਪੰਨਾ 322)
2. ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਮੂਲ-ਮੰਤਰ ਤੇ ... ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਇਲਾਹੀ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ... ਦੇਖੋ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' (ਜਿਲਦ 1971 ਈਸਵੀ) ਪੰਨਾ 94.
3. ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਦਸੰਬਰ 1974 ਈ.

ਇਕ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (ਲਿਖਾਰੀ)
ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਏਹ ਲਿਖਿਆ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ —

"The word ~~#~~ ੴ which is the very first word in JAP. JI, expresses two ideas that of singleness and that of unity of God. He is One without an equal and He is also an idivisible unit, the Only God. ~~@~~ The Quran says: 'LA-ILLAHA-ILL-LIL-HA'. i.e. There is no God but He and further no one like unto Him." — QURAN (11-4)

Sikhism says the same:

SAHIB MERA EKO HAI. EKO HAI BHAI EKO HAI. ~~I.E.~~

~~MY MASTER IS ONE, ONE AND THE~~

i.e. "My Master is One, One and the ~~Only Only~~ only One, O Brother."

Further :-

GUN EHO HOR NAHI KOI
NAA KO HOYA NA KO HOI

~~i.e.~~

~~i.e. His only quality is this, nothing else. No One else like Him has ever been and nor shall ever be.~~

i.e. His greatness is the fact that there is no other God, nor has there ever been one, nor there will be one.

While Sikhism names God as Satnam, the Quran also calls God as ~~ALLAHA~~ ALL-HAQ. i.e. 'GOD IS TRUTH'. 1.

---

1. Islam ~~And~~ And Sikhism — Page 13.

ਇਹ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ 'ਸ਼ਬਦ-ਉਚਾਰਨ-ਉਚ-ਉਚਾਰ' ਨੂੰ ਇਕਸਾਰਤਾ ਉਪਜਿਆ ਵਿਚ ਬਹੁਮਿਸਾਲੀ ਤੌਰ (ਸਮਾਨ) ਮਹਿਸੂਸ ਕੁ ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੇਖੀ ਹੀ ਸੁਰਤ ਇਕਾਗਰਤਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰੀ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਸਾਰੀ 'ਤੋਂਹੀ' ਦਾ ਪ੍ਰਸਰ ਬਾਹ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਤੋਂਹੀ' ਦੇ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿਸਥਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਤੁਕ ਮਿਸਾਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।–

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ 'ਅੱਖਰ' ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ।–

ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ (ਤੇ - ਅਧਿਆਤਮਿਕ-ਸਰੀਰ)
(1) ਨਾਉ ਅਖਰੀ ਅਖਰੁ ਤਹਿਆਨੁ[1]
(2) ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਕੋ ਅਖਰੁ ਕਹੀਅਹਿ ਸੇਖਾਂ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ॥[2]

ਭਾਵ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸ਼ਾਬਦੀ ਜਾਂ 'ਅੱਖਰ-ਰਾਹਾ' ਆਸਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਹੈ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਅੱਖਰ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜਿਹੜੀ ਨਾਵਾਂ ਵਿਚ 'ਹਰਿਨਾਮ' ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਿਲ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ — ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਤਹਿਆ ਹਰਿਨਾਮ[3].

— ਨਾਨਕ ਸਾਚੁ ਤਹਿਆ ਹਰਿਨਾਮ[3]

'ਹੁ ਤੂ ਹਰਿਨਾਮੁ'[4]

ਭਾਵ ਧੁਨੀ :— ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਦੂਜਾ ਜਿਹੜਾ ਨਾਂ 'ਧੁਨੀ' ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ: ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਿਰਤ ਦਾ ਰਸ-ਰੰਗੁ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖਣਾ

— ਸਭ ਧੁਨੀਆਂ ਆਦਿ ਉਪਾਈਆਂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਧੁਨੀਆਂ[5].

'ਇਕ ਰੱਬੀ-ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਦੱਸਣ' ਭਾਵ: ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਸੱਚ 'ਧੁਨੀ' ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ.

1. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ — ਵਾਰ ਆਸਾ, ਸਲੋਕ ੨, ਅੰਗ ੪੭੦
2. ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ — ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ 1, ਅੰਗ 1445.
3. ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ – ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ 1 – ਅੰਗ 900.
4. ਜਪੁ ਜੀ (ਪਉੜੀ – 23)
5. ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ 1 (ਅੰਗ 64)
6. (ਅੰਗ 142)

ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕੁਝ 'ਅਪਸ਼ਬਦ' ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ [illegible] ਤੋਂ ਕੁਝ
[illegible] ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ [illegible] ਹੈ [illegible] ਤਰ੍ਹਾਂ
ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ:—

ਗੁਰਬਾਣੀ	ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ
~~[illegible]~~ ਸਿਧਾਂਤ: [illegible] ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਬੇ-ਸਰੀਰ ਹੈ '[illegible] ਮੋਹ [illegible]'[1] ਅਰਥ — [illegible] ਹੈ, [illegible], ਇਹ [illegible] ਹੈ।	'ਰੂਪ ਹੂ-ਰੰਗ-ਹੂ ਆਕਾਰ' (ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ, [illegible]-3) ਅਰਥ:- ਜੋ ਕਿ ਇਹ [illegible] ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਇਕ-ਇਕੱਲਾ ਹੈ।
ਸਿਧਾਂਤ:- [illegible] ਹੈ, ਜਥਾ: '[illegible] ਅਪਾਰਾ'[2] ਅਰਥ:- [illegible] [illegible] ਜਾ ਸਕਦਾ।	~~'[illegible]' ([illegible], [illegible]-21)~~ ~~ਅਰਥ [illegible] ਹੈ~~ ਅੰਤਰ ਹੂ-[illegible] ([illegible]: [illegible], [illegible]-3) ਅਰਥ:- [illegible] ਕਰੀ

1. ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, [illegible] 1 (ਸਫਾ 304)
2. ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ [illegible] 1 (ਸਫਾ 1190)

ਸਿਧਾਂਤ:- ਇਹ [illegible] ਤੇ ਵਿਕਾਰ। — '[illegible]' [illegible]॥' ਅਰਥ:- [illegible]	— '[illegible]' ([illegible] — [illegible], [illegible]-3.) ਅਰਥ:- [illegible] ਹੈ ਤੇ [illegible] [illegible] ਹੈ। '[illegible] ਸਾਹਿਬ' ([illegible], [illegible]-102) [illegible]
ਸਿਧਾਂਤ:- [illegible] ਨਹੀਂ। — [illegible] ॥[2] ਅਰਥ:- [illegible] ਨਹੀਂ।	— [illegible] ([illegible], [illegible]-2) ਅਰਥ:- [illegible] ਹੈ,
ਸਿਧਾਂਤ:- ~~[illegible]~~ [illegible] — [illegible][3] ਅਰਥ:- [illegible], ਤੇ [illegible] ਹੀ।	— [illegible] ([illegible], [illegible]- ਅਰਥ:- [illegible] ਹੈ, [illegible] ਹੈ ਤੇ [illegible]

1. ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, [illegible] ਮਹਲਾ 1 (ਸਫਾ 597)
2. ਆਦਿ ~~ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ~~ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, [illegible] ਮਹਲਾ 1 (ਸਫਾ 416)
3. ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ 1 (ਸਫਾ 64)

ਗੁਰਮਤ - ਕਸੌਟੀ

ਸਿਧਾਂਤ :- ਰੱਬ ਹੀ ਮਾਲਿਕ ਹੈ (ਮਾਲਕ ਹੈ)

— ਮੁਹੰਮਦੀ ਕਹਾ ਸਨੈ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਰਹਤ ਨਹੀ ਆਮ ਕਹਾਵੈ ਪ[1].

ਭਾਵਅਰਥ ਰੱਬ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਓ ਜਿਵੇਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਲਿਕ ਜੋਨ ਦੇ ਆਪਣੀ ਤਾਕੀਦਾਂ, ਮੁਰ-ਪਤੀ ਤੇ ਮੁਰ-ਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਕਿਓ।

— ਇਕ-ਓਅੰਕਾਰ-ਰੱਬੀ ਦ ਰੱਬਾ-ਰੂਪ (ਸੂਰਾ : ਅਲ ਫਾਤਿਹਾ ਆਇਤ — 53)

ਅਰਥ :- ਅੱਲਾ ਮੇਰਾ ਰੱਬ ਹੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਹੈ।

ਸਿਧਾਂਤ :- ~~ਸੱਚਾ~~ ਰੱਬ ਰਹੀਮ (ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ) ਹੈ।

— ਹੱਕ ਰਹੀਮ ਕਰੀਮ ਤੂ ਬੇਅੰਤ ਪਰਵਦਗੀਗਾਰ[2].

ਭਾਵਅਰਥ ਉਹ ਰੱਬ (ਸੱਚ) ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਬੇਅੰਤ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਹੈ।

— ~~ਇਕ-ਓਅੰਕਾਰ, ਰਹਮਾਨ ...~~

— ਇਕ-ਓਅੰਕਾਰ, ਰਾ-ਨਾ-ਅਕੀ-ਮਹਾ-ਰਹੀਮ (ਸੂਰਾ : ਨਿਸਾਅ ਆਇਤ - 34)

ਅਰਥ :- ਅੱਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਤਾਕਤਵਰ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ।

ਸਿਧਾਂਤ :- ਉਹ ਕਰੀਮ ~~(...)~~ ਹੈ। (ਦਿਆਲੂ, ਸਭ ਕੁਝ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ) ਹੈ।

— ਸਾਹੋ ਰਰ ਕਰੀਮੋ ਚੂਕ ਕਰੀਮ ਖੁਦਾਇ ॥[3]

ਭਾਵਅਰਥ. ਸੱਚ ਇਨਸਾਫ ਕਰੀਮ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਛੋਟਾ ਹੈ ਤੇ ~~...~~ ਉਹੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚਾਹੀ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦਿਆਲੂ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ।

— ਇਕ-ਓਅੰਕਾਰ ਅਲ-ਕਰੀਮ — ਕਰੀਮ (ਸੂਰਾ : ਬਕਰਾ, ਆਇਤ ...)

ਅਰਥ :- ਰੱਬ ਪੂਰਾ ਦਿਆਲੂ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤਾਕਤਵਰ-ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੈ।

ਸਿਧਾਂਤ :- ਰੱਬ ਖਾਲਿਕ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

— ਖਾਲਿਕ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਾਲੀ ਕਾਇਨਾਤ[4]

ਭਾਵਅਰਥ :- ਜੋ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਖਾਲਿਕ (ਪਰਮ-ਪਿਤਾ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੀ ਸਿਫਤ ਦੇ ਹੀ ਗੀਤ ਗਾਈਏ ਜੀ।

— ਅੱਲਾ ਹੂ ਖਾਲਿਕੁ - ਕੁੱਲੀ - ਸ਼ੈਇਨ (ਸੂਰਾ : ਰਾਅਦ, ਆਇਤ 17)

ਅਰਥ :- ਅੱਲਾ ਹਰ ਸ਼ੈ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

---

1. ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ, ਡਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਸਟੀਕ ਭਾਗ ੧ (ਪੰਨਾ 141)
2. ,, (ਸਟੀਕ ਭਾਗ ੧, ਪੰਨਾ 712)
3. ਰਸਨਾ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ, (ਪੰਨਾ 178)
4. ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ, ਡਾ ਸਾਹਿਬ, ਸਟੀਕ ਭਾਗ ੧ (ਪੰਨਾ 148)